Vlaams Parlement

stuk **978** (2010-2011) – Nr. 1
ingediend op 21 februari 2011 (2010-2011)

Gedachtewisseling

over drie studies in het kader van het Vlaamse Programmadocument voor Plattelandsontwikkeling

Verslag

namens de Commissie voor Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid
uitgebracht door de heer Dirk Peeters

verzendcode: LAN

Samenstelling van de commissie:

Voorzitter: de heer Jos De Meyer.

Vaste leden:
de heren Lode Ceyssens, Jos De Meyer, mevrouw Tinne Rombouts, de heer Jan Verfaillie;
mevrouw Agnes Bruyninckx-Vandenhoudt, de heer Stefaan Sintobin, mevrouw Linda Vissers;
de heer Karlos Callens, mevrouw Lydia Peeters;
de heer John Crombez, mevrouw Els Robeyns;
de heer Mark Demesmaeker, mevrouw Tine Eerlingen;
mevrouw Patricia De Waele;
de heer Dirk Peeters.

Plaatsvervangers:
de heren Robrecht Bothuyne, Jan Durnez, Marc Van de Vijver, Johan Verstreken;
de heren Pieter Huybrechts, Chris Janssens, mevrouw Marleen Van den Eynde;
de heren Bart Tommelein, Marc Vanden Bussche;
de heren Marcel Logist, Bart Martens;
de heren Matthias Diependaele, Jan Peumans;
de heer Ivan Sabbe;
de heer Hermes Sanctorum.

INHOUD

I. Inleiding door mevrouw Ellen Maertens 5

II. Toelichting bij de studie 'Agrobiodiversiteit. Een steunpilaar voor de derde generatie agromilieumaatregelen?' door de heer Francis Turkelboom en mevrouw Karoline D'Haene 6

1. Waarom is er nood aan nieuwe agrobeheermaatregelen? 6

2. Studie agrobiodiversiteit 7

3. Een nieuw denkkader voor agromilieumaatregelen 7

3.1. Integratie van biodiversiteit en ecosysteemdiensten in het landbouwsysteem 8

3.2. Bedrijfstypes 9

3.3. Maatwerk en flexibiliteit 9

3.4. Gebiedsgericht werken op landschapsniveau 9

3.5. Participatie 10

4. Nieuwe voorstellen van agromilieumaatregelen 10

4.1. Multifunctionele maatregelen 10

4.2. Maatregelen gericht op een specifieke vorm van agrobiodiversiteit 10

4.2.1. Opvang van winterganzen 11

4.3. Structurele maatregelen 11

4.4. Toepasbaarheid van nieuwe voorstellen voor verschillende bedrijfstypen 12

5. Besluit 12

III. Toelichting bij de studie 'Impact PDPO II-maatregelen op biodiversiteit' door de heer Maarten Hens 12

1. Context en doel 12

2. Uitgangspunt en aanpak 13

2.1. Plattelandsbeleid 13

2.2. Biodiversiteit 13

2.3. Impact 14

2.4. Habitatkenmerken 14

3. Resultaten analyse 15

3.1. Niveau Vlaanderen 15

3.2. Impactanalyse 15

4. Conclusies 16

4.1. Weidevogelbeheer 16

4.2. Akkervogelbeheer 16

5. Aanbevelingen 16

IV. Toelichting bij de studie 'Agromilieumaatregelen: Hoe denken landbouwers erover?' door mevrouw Ellen Maertens 17
1. Doelstelling 17
2. Aanpak 17
3. Resultaten 17
3.1. Potentiële uitvoering van maatregelen zonder steun 17
3.2. Redenen om niet (meer) deel te nemen aan agromilieumaatregelen 18
3.3. Aanleiding om een AMM uit te voeren 18
3.4. Effect van AMM op het bedrijf 18
3.5. Argumenten om in de toekomst steun te vragen voor AMM 19
3.6. Conclusies en aanbevelingen 20
V. Bespreking 20
1. Andere invloeden op akker- en weidevogels 20
2. Subsidies 21
3. Respons landbouwers 22
4. Bedrijfsresultaten 22
5. Voorzetting studie Impact PDPO II 22
6. Verschillen tussen de provincies 23
7. Maatwerk 23
8. Vogeltrek 23
9. Interesse landbouwers 23
10. Rechtszekerheid 24
Gebruikte afkortingen 26

Op 26 januari 2011 besprak de Commissie voor Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid drie studies in het kader van het Vlaamse Programmadocument voor Plattelandsontwikkeling (PDPO II):
– 'Agrobiodiversiteit. Een steunpilaar voor de derde generatie agromilieumaatregelen?';
– 'Impact van PDPO II-maatregelen op de biodiversiteit';
– 'Agromilieumaatregelen: Hoe denken landbouwers erover?'.

Voor de toelichting van deze studies stonden in: mevrouw Ellen Maertens, beleidsadviseur van de afdeling Monitoring en Studie van het Departement Landbouw en Visserij, de heer Francis Turkelboom, onderzoeksgroepleider Ecosysteemdiensten bij het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, mevrouw Karoline D'Haene, Eenheid Landbouw en Maatschappij van het Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek en de heer Maarten Hens, onderzoeksgroepleider Milieu en Klimaat bij het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek.

I. INLEIDING DOOR MEVROUW ELLEN MAERTENS

Mevrouw *Ellen Maertens* geeft toelichting bij de achtergrond en het kader op basis waarvan de afdeling Monitoring en Studie van het Departement Landbouw en Visserij besliste om de drie studies te laten uitvoeren.

Biodiversiteit staat voor de verscheidenheid aan levensvormen, genen en ecosystemen op onze planeet. Ecosystemen leveren ons levensnoodzakelijke diensten zoals lucht, water, bodem, voedingsproducten, medicijnen enzovoort. Goed functionerende ecosystemen dragen bij tot mildering van en aanpassing aan klimaatverandering en tot het voorkomen van overstromingen, extreme droogte, luchtvervuiling, erosie van bodem enzovoort. Natuur is ook een basis voor recreatie en culturele en economische waarden.

De 2010-doelstelling voor biodiversiteit werd vastgesteld door de Europese Raad in 2001 in Göteborg. In 2002 werd dit op mondiaal niveau geadopteerd door de ministers Leefmilieu in het kader van de Conventie Biodiversiteit en bevestigd op de Wereldtop voor Duurzame Ontwikkeling in Johannesburg als 'de doelstelling om de snelheid van het verlies aan biodiversiteit tegen 2010 merkelijk te minderen'. Door de Verenigde Naties werd 2010 dan ook uitgeroepen tot 'Jaar van de Biodiversiteit'.

De 2010-doelstelling werd opgenomen voor het thema Biodiversiteit in het Vlaams Milieubeleidsplan 3: 'Het verlies van de biodiversiteit stopzetten door instandhouding, ontwikkeling en herstel van de natuur en het natuurlijk milieu en door het duurzaam gebruik van ecosystemen en soorten'.

De relatie tussen landbouw en biodiversiteit in Vlaanderen kunnen we gerust een soort van gewapende vrede noemen. Verschillende oorzaken liggen aan de grondslag daarvan. De intensivering van de landbouw de voorbij 40 jaar heeft duidelijk tot een vermindering van de biodiversiteit geleid. In het rapport over de Natuurindicatoren 2010 staat: "In Vlaanderen zijn natuurgebieden klein en versnipperd, en behoort de landbouwoppervlakte tot de meest productieve, maar ook de meest natuurarme van Europa. De voortgaande verstedelijking en de verdere intensivering van de landbouw versterken de negatieve gevolgen van de versnippering van de natuur. Ook het stikstofoverschot op landbouwbodems, de atmosferische stikstofdeposities en de fosforconcentraties in rivieren behoren tot de hoogste van Europa.".

Ook de blijvende discussies tussen scheiden en verweven – die teruggaan tot de vorige eeuw en de Groene Hoofdstructuur – zorgen voor rechtsonzekerheid en blijvende, soms lokale, regionale, nationale of zelfs internationale grensconflicten.

Het Departement Landbouw en Visserij vond het dan ook nodig om deze problematiek vanuit enkele andere invalshoeken te laten bestuderen en vooral naar de toekomst te kijken. Hoe kunnen we biodiversiteit en landbouw beter laten samengaan door na te denken over het dienstenconcept? Welke instrumenten zetten we daarvoor in? Hoe zetten we die in en kunnen we daarin nog verbeteren?

De opzet van de studie 'Agrobiodiversiteit. Een steunpilaar voor de derde generatie agromilieumaatregelen?' was tweeledig. Enerzijds werd een analyse gemaakt van de relaties tussen agrobiodiversiteit en de Vlaamse landbouw en anderzijds werden maatregelen geïnventariseerd die de positieve relaties tussen landbouw en biodiversiteit kunnen versterken of wederzijdse negatieve effecten kunnen reduceren. Specifieke aandacht gaat hierbij naar de haalbaarheid van de maatregelen voor de landbouw.

De studie 'Impact van PDPO II-maatregelen op biodiversiteit' had tot doel na te gaan of de getroffen PDPO II-maatregelen hun doel bereiken en resulteren in een verbeterende biodiversiteit op het platteland. Om deze doelstelling te bereiken, werd een ecologische impactindicator voor de biodiversiteit ontwikkeld, uitgaande van soortendiversiteit en abundantie van akker- en weidevogels.

In de studie 'Agromilieumaatregelen: Hoe denken landbouwers erover?' werd een enquête gehouden bij landbouwers om te peilen naar de motieven om al dan niet deel te nemen aan agromilieumaatregelen.

II. TOELICHTING BIJ DE STUDIE 'AGROBIODIVERSITEIT. EEN STEUNPILAAR VOOR DE DERDE GENERATIE AGROMILIEUMAATREGELEN?' DOOR DE HEER FRANCIS TURKELBOOM EN MEVROUW KAROLINE D'HAENE

De centrale stelling van deze studie is, zo licht de heer *Francis Turkelboom* toe, dat er, naast de bestaande maatregelen, nood is aan een nieuwe generatie agromilieumaatregelen of alleszins aan de aanpassing van sommige bestaande maatregelen. Agrobiodiversiteit kan een belangrijke bijdrage leveren bij deze nieuwe ontwikkelingen.

1. Waarom is er nood aan nieuwe agrobeheermaatregelen?

Aan de hand van de ervaringen met een casestudie in Velm, met de toepassing van erosiemaatregelen, duidt de heer Turkelboom het antwoord op deze vraag.

De huidige maatregelen zijn monofunctionele maatregelen die meestal op perceelsniveau worden toegepast. Maar bijvoorbeeld bij een stevige storm is dat niet voldoende en ontstaat modderoverlast. De maatregelen dienen dus op landschapsniveau te worden toegepast en moeten gericht worden op de plaatsen waar ze echt nodig zijn.

De ervaringen in Velm leren dat de maatregelen nog andere functies hebben. Grasstrips hebben ook voordelen voor de biodiversiteit. Er zijn ook potentiële voordelen voor de landbouwers, want de grasstrips kunnen ook een goede habitat zijn voor bestuivers en natuurlijke predatoren. Deze voordelen zijn samen te vatten als functionele biodiversiteit.

Maar grasstrips hebben ook nog andere voordelen. Aangezien de modderstromen verdwenen zijn en er dus geen maatschappelijke overlast meer is, leidt dat tot verhoging van het maatschappelijk prestige van de landbouwers.

De groene corridors door het landschap zorgen ook voor mogelijkheden op het vlak van recreatie en plattelandstoerisme en het algemeen welzijn van de bewoners neemt toe. Eén maatregel kan dus resulteren in verschillende maatschappelijke baten.

Er is een licht toenemende trend inzake de toepassing van agromilieumaatregelen, als de uitdovende maatregelen buiten beschouwing worden gelaten. Maar specifiek voor de natuurmaatregelen blijft de toepassing heel beperkt. De agromilieumaatregelen inzake weidevogels of botanisch beheer worden op minder dan 5 percent van de potentiële oppervlakte toegepast. De oppervlakte is dus te beperkt om een effect op landschapsniveau te realiseren.

Uit de ervaringen blijkt dat met de maatregelen veel meer mogelijk is dan tot nu toe beoogd.

2. Studie agrobiodiversiteit

De afdeling Monitoring en Studie van het Departement Landbouw en Visserij, als opdrachtgever van de studie, wou de stand van zaken, de opportuniteiten van agrobiodiversiteit in en voor de Vlaamse landbouw bekijken. Er werd dus een analyse gemaakt van de rol die de Vlaamse landbouw speelt in de veranderingen in biodiversiteit en een overzicht van mogelijke bijkomende en nieuwe maatregelen.

Agrobiodiverstiteit werd gedefinieerd als alle niet-gedomesticeerde biodiversiteit in landbouwsystemen. Zowel de negatieve en positieve effecten van landbouw op biodiversiteit als de negatieve en positieve effecten van biodiversiteit op landbouw werden in kaart gebracht. Er werd ook gekeken naar verschillende ruimtelijke schalen en regio's. Het onderzoek mocht 'out of the box' denken en moest zich niet beperken tot de huidige legale beperkingen. Er werden geen direct toepasbare technische handleidingen gemaakt, maar wel fiches van de maatregelen, waarin verschillende aspecten van de maatregelen worden behandeld. Er werd ook nog geen economische evaluatie uitgevoerd.

Op basis van een literatuurstudie, met vooral voorbeelden uit Nederland en Groot-Brittannië, gebruikmakend van de synergie van de kennis van INBO en ILVO, en na een stakeholdersconsultatie kreeg deze studie vorm.

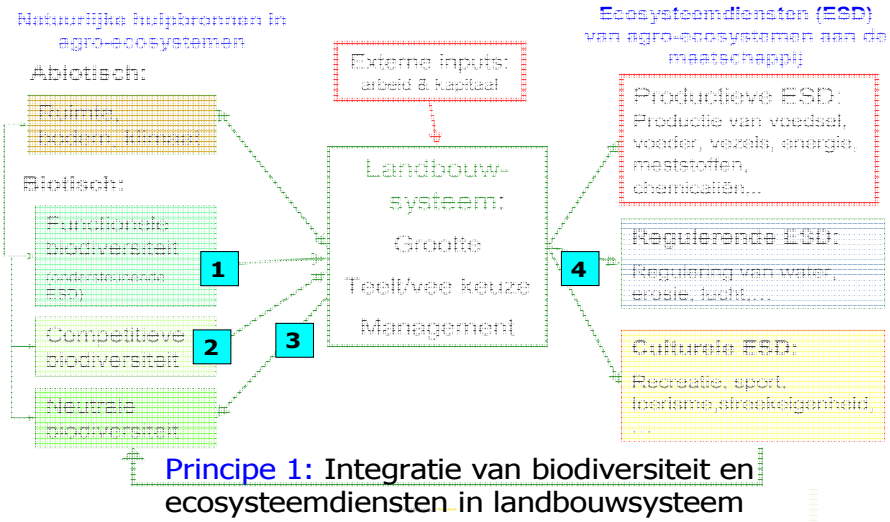
3. Een nieuw denkkader voor agromilieumaatregelen

Bepaalde maatregelen leveren dikwijls een maatschappelijke winst, maar zonder privéwinst voor de boer. Met een subsidie wordt de maatregel winstgevend, zodat er een winwinsituatie ontstaat. Het is niet de bedoeling om een maatregel die al winstgevend is voor de landbouwer nog meer winstgevend te maken, zonder dat er meer maatschappelijke baten zijn.

Voor een nieuw denkkader voor agromilieumaatregelen worden een aantal principes voorgesteld.

3.1. Integratie van biodiversiteit en ecosysteemdiensten in het landbouwsysteem

Hoe verhoudt biodiversiteit zich tot het landbouwsysteem?

Principe 1: Integratie van biodiversiteit en ecosysteemdiensten in landbouwsysteem

Landbouw is eigenlijk een combinatie van abiotische factoren en externe inputs die in een landbouwsysteem komen, wat leidt tot de productie van voedsel, voeder, vezels enzovoort. In die context is biodiversiteit eigenlijk een last en wordt competitieve biodiversiteit genoemd – onkruiden, ziekten.

Met de nieuwe PDPO-maatregelen is meer aandacht ontstaan voor een bepaalde neutrale biodiversiteit, bijvoorbeeld akker- en weidevogels, en voor bepaalde regulerende diensten, bijvoorbeeld inzake water.

Tot nu toe was er geen aandacht voor de functionele biodiversiteit. Daaronder worden bestuivers voor de fruitteelt verstaan of predatoren die kunnen helpen bij ziektebestrijding. Ook de culturele ecosysteemdiensten werden nog niet in rekening gebracht. Al die 'outputs' van het landbouwsysteem kunnen natuurlijk ook weer effect hebben op de 'inputs'.

De onderzoekers hebben vier relaties tussen landbouw en biodiversiteit bekeken: functionele biodiversiteit, competitieve biodiversiteit, neutrale biodiversiteit en het effect van landbouwsystemen op regulerende en culturele ecosysteemdiensten.

Overzicht belangrijke relaties

3.2. Bedrijfstypes

Het was voor de onderzoekers belangrijk om te vertrekken vanuit de verschillende bedrijfstypes, aangezien het bedrijfstype een belangrijke invloed heeft op de biodiversiteit en de ecosysteemdiensten die geleverd kunnen worden. De beslissing om al dan niet maatregelen toe te passen, ligt op bedrijfsniveau. Dus maatregelen moeten aangepast zijn aan de noden van de landbouwer.

Uit de evaluatie van het PDPO is trouwens ook gebleken dat sectorspecifieke agromilieumaatregelen succesvol waren en er een duidelijke vraag was naar flexibiliteit.

De onderzoekers hebben per bedrijfstype – rundveehouderij, akkerbouw, fruitteelt, groente- en sierteelt en als speciaal type de landbouwgebieden in de nabijheid van het hydrologisch netwerk – nagegaan wat de relaties zijn en welke maatregelen mogelijk zijn.

3.3. Maatwerk en flexibiliteit

De bestaande maatregelen zijn redelijk rigide wat betreft vergoeding, looptijd, technieken en plaats. Maar het landbouwsysteem is heel volatiel naargelang klimaat- en marktomstandigheden. De vergoeding ligt vast, maar de opportuniteitskosten veranderen naargelang de inkomsten van de landbouwactiviteiten. Het is dus belangrijk om meer flexibiliteit in de maatregelen te brengen, om zo de effectiviteit te verhogen. De maatregelen worden dan meer inpasbaar, waardoor er meer zekerheid is van de resultaten.

3.4. Gebiedsgericht werken op landschapsniveau

Om de impact en de maatschappelijke baten van de maatregelen te verhogen, moet gebiedsgericht gewerkt worden op landschapsniveau. Gebiedsgericht werken, heeft het voordeel dat men kan focussen op de doelgebieden waar de hoogste impact gerealiseerd kan worden. Anderzijds moet wel rekening worden gehouden met bepaalde ecologische en economische omstandigheden. Om effect te sorteren, moet een maatregel dikwijls toegepast worden op een minimumoppervlakte. Als meer maatregelen in een bepaald gebied worden toegepast, ontstaan ook schaalvoordelen.

Gebiedsplannen – plannen met een duidelijk doel naar landbouw, biodiversiteit en ecosysteemdiensten – zijn dus belangrijk om meer resultaat te halen. In deze plannen kan een

optimale combinatie gemaakt worden om alle doelen te bereiken. Er zijn in Vlaanderen al voorbeelden van dergelijke landschapsplannen, bijvoorbeeld de Dommelvalei en Eco2.

3.5. Participatie

Uit alle voorbeelden blijkt dat een heel actieve participatie van alle stakeholders, in eerste instantie de landbouwers, belangrijk is om de maatregelen succesvol te maken. Op die manier wordt rekening gehouden met alle bezorgdheden, wordt alle expertise gemobiliseerd en erkend en worden systemen uitgewerkt die beter inpasbaar zijn in een concrete situatie, waardoor er ook bredere doelen bereikt kunnen worden. Om dat te bereiken, is de rol van de facilitatoren cruciaal. Om landbouwers aan maatregelen te doen participeren, is ook de garantie van de bedrijfszekerheid essentieel.

4. Nieuwe voorstellen van agromilieumaatregelen

Op basis van dat denkkader hebben de onderzoekers zeventien pakketten van maatregelen voorgesteld, licht mevrouw *Karoline D'Haene* toe. Sommige bouwen voort op de bestaande maatregelen, terwijl andere volledig nieuw zijn. De maatregelen werden opgedeeld in drie groepen.

4.1. Multifunctionele maatregelen

Deze maatregelen hebben effect op verschillende types van agrobiodiversiteit en ecosysteemdiensten.

De maatregel 'alternatieve voederteelten en soortenrijke graslandmengsels' wil ten dele de monocultuur maïs vervangen en zorgt ervoor dat er minder externe inputs nodig zijn.

Om functionele agrobiodiversiteit effectief te stimuleren, is een minimumareaal nodig. Akker- of weidevogels kunnen in agronatuurkernen opgevangen worden. Hier levert de maatregel 'ecologisch compensatiegebied' een bijdrage.

Met de maatregel 'blauwe diensten' kan landbouw ook zorgen voor de opvang van water in de winter of in perioden van zware regenval of voor waterzuivering.

'Bosrandontwikkeling' zorgt voor een meer geleidelijke overgang tussen bos en landbouwgebied, waardoor de negatieve effecten van bos op landbouw en omgekeerd beperkt kunnen worden.

De maatregel 'kleine landschapselementen' kan uitgebreid worden naar alleenstaande bomen, dreven en trage wegen, aangezien die ook een belangrijke impact kunnen hebben op de functionele agrobiodiversiteit.

De laatste multifunctionele maatregel wil resistente en streekeigen gewassen ondersteunen, waardoor er minder gewasbeschermingsmiddelen nodig zijn.

4.2. Maatregelen gericht op een specifieke vorm van agrobiodiversiteit

Vier maatregelen van deze groep zijn gericht op het stimuleren van de functionele agrobiodiversiteit. De maatregel 'organisch koolstofbeheer' zorgt voor het bodemleven, de 'verruiming van de teeltrotatie' heeft een positief effect op zowel boven- als ondergrondse agrobiodiversiteit, de 'multifunctionele randen' zorgen voor plaagbeheersing of de stimulering van bijen, en 'agroforestry' is sinds dit jaar al een agromilieumaatregel.

Twee maatregelen zijn gericht op de neutrale agrobiodiversiteit tijdens de broedperiode. Het gaat om de 'creatie van plas en dras voor weidevogels' en het 'ingrijpen op de predatiedruk op grondbroeders'.

Een maatregel speelt in op de competitieve agrobiodiversiteit, namelijk de 'opvang van winterganzen'.

4.2.1. Opvang van winterganzen

Om de aanpak voor de verschillende maatregelen te duiden, zoomt mevrouw D'Haene in op de maatregel voor de opvang van winterganzen.

Voor de verschillende maatregelen werden fiches gemaakt, waarin eerst de verschillende opties worden genoemd. Voor de opvang van winterganzen zijn er drie opties: opvang op grasland, op winterstoppelgewas of op akkerland met gewasresten.

De fiches beginnen met de doelstelling. Hier is dat zorgen voor rust en voedselvoorziening voor de winterganzen. Dat zorgt er ook voor dat de schade aan andere akkergewassen zal verminderen.

In de fiche volgt dan een beschrijving van de maatregel. Deze maatregel is alleen toepasbaar in relevante pleisterplaatsen, er mag geen verjaging zijn, er mogen geen vogelafweermiddelen worden gebruikt en er is nood aan een beperking van landbouwkundige acties tussen 1 oktober en 31 maart. Het gemakkelijke aan deze maatregel voor de landbouwers is dat de percelen jaarlijks mogen wisselen. Er is ook een stimulans voor grote aaneengesloten percelen.

Voor de verschillende opties worden dan de bijkomende voorwaarden vermeld. Voor continu grasland mogen tussen 1 oktober en 31 maart de graslanden niet gescheurd worden. Aangezien de ganzen een voorkeur hebben voor bepaalde teelten, is de maatregel ook enkel voor maïs, bieten en aardappel toepasbaar. Het stoppelgewas of de gewasresten moeten aanwezig blijven op de percelen.

Dan wordt nagegaan wat het effect is op agrobiodiversiteit en andere aspecten. De maatregel voor de opvang van winterganzen zorgt voor een betere conditie en overlevingskansen voor de winterganzen. Maar ook andere akkervogels profiteren van de aanwezigheid van voedsel. Er is ook een effect op de ecosysteemdiensten: meer graslandoppervlakte zorgt voor de opslag van koolstof en water. Ook voor culturele ecosysteemdiensten – streekidentiteit en natuurbeleving – is de opvang van winterganzen interessant.

Daarna wordt het effect op de landbouwbedrijfsvoering nagegaan. Bij deze maatregel is er voor de akkerbouwteelten een beperking van de teeltkeuze, er kunnen mogelijk problemen optreden bij de bodembewerking en op grasland is er wat productieverlies. Het positieve voor de landbouwer is dat hij tijd, geld en zorgen uitspaart voor de verjaging van de winterganzen op andere percelen. De opvang van winterganzen is maar in bepaalde gebieden toepasbaar, namelijk de Oostkustpolders en het noorden van Oost-Vlaanderen. Er zijn duidelijke voordelen als deze maatregel wordt toegepast op landschapsniveau.

Er wordt in de fiche ook gekeken naar het bedrijfstype waarvoor de maatregel mogelijk is. Deze maatregel is toepasbaar voor rundvee- en akkerbouwbedrijven.

4.3. Structurele maatregelen

De vier structurele maatregelen grijpen in op organisatorisch vlak. De eerste maatregel gaat over het combineren van maatregelen. Bijvoorbeeld voor akkervogels is het interessant om zowel zomer- als wintervoedsel en nestgelegenheid te voorzien.

Een tweede maatregel gaat over beheerplanning voor agrarisch natuurbeheer. Er wordt voor een bedrijf of gebied een visie uitgewerkt, op basis waarvan de interessante agromilieumaatregelen geselecteerd worden.

Het bevorderen van het permanent karakter van agrobeheermaatregelen is de derde maatregel. Momenteel lopen ze vijf jaar, maar het kan interessant zijn om de looptijd te verlengen. Bijvoorbeeld plaagbeheersing heeft pas na een aantal jaren effect.

De vierde structurele maatregel gaat over connectiviteit, het creëren van functionele groen-blauwe netwerken. Het is bijvoorbeeld interessant om kleine landschapselementen met elkaar te verbinden.

4.4. Toepasbaarheid van nieuwe voorstellen voor verschillende bedrijfstypen

Van de multifunctionele maatregelen is de helft toepasbaar in alle types van bedrijven. Bij de maatregelen die gericht zijn op een specifieke vorm van agrobiodiversiteit is slechts 1 op 7 toepasbaar op alle bedrijven, namelijk de multifunctionele randen. De organisatorische maatregelen zijn ook toepasbaar in alle bedrijven.

De meeste maatregelen zijn toepasbaar in de veeteelt en op bedrijven die in het hydrologisch netwerk liggen, een gebied waar veel veeteeltbedrijven voorkomen.

5. Besluit

Er kunnen een aantal maatregelen worden genomen om de effectiviteit van agrobeheermaatregelen te verhogen. Daarbij is een geïntegreerde aanpak belangrijk. Enkel dan kan worden voldaan aan de gevraagde multifunctionaliteit en flexibiliteit.

Multifunctionaliteit kan worden verkregen door verschillende agromilieumaatregelen met elkaar te verbinden of binnen één maatregel ervoor te zorgen dat verschillende types van agrobiodiversiteit gestimuleerd worden. Het is ook interessant om agromilieumaatregelen te linken met ecosysteemdiensten. Maatwerk is noodzakelijk, zodat de maatregel kan worden aangepast aan het bedrijf of het landschap.

Op basis van deze methodiek werden zeventien nieuwe maatregelen voorgesteld, die vooral toepasbaar zijn in rundveebedrijven en bedrijven met een hydrologische handicap.

Niet enkel de technische aspecten van de maatregelen moeten beschouwd worden, maar om de effectiviteit van de maatregelen te verhogen, is het belangrijk om ook organisatorisch acties te ondernemen. Een procesfacilitator kan ervoor zorgen dat alle stakeholders meewerken en er binnen een gebied een hogere participatie is, zodat een gebiedsplan kan worden opgesteld met een overkoepelend doel en een taakverdeling.

III. TOELICHTING BIJ DE STUDIE 'IMPACT PDPO II-MAATREGELEN OP BIODIVERSITEIT' DOOR DE HEER MAARTEN HENS

1. Context en doel

Deze studie, zo schetst de heer *Maarten Hens*, ging na wat de realisaties zijn van het huidige plattelandsbeleid en kwam er op vraag van de afdeling Monitoring en Studie van het Departement Landbouw en Visserij. Bij de evaluatie van het plattelandsbeleid was er nood aan een indicator die de impact van het plattelandsbeleid op de biodiversiteit in Vlaanderen in kaart brengt. Ook in het kader van het gemeenschappelijk toezicht- en evaluatiekader, dat door Europa wordt opgelegd, moest deze indicator tot stand komen.

Het vaststellen van een impactindicator voor biodiversiteit impliceert het uitwerken van een wetenschappelijke methodologie, het verzamelen van de nodige gegevens en het bepa-

len van een indicatorwaarde. De conclusies en aanbevelingen zijn een bijdrage tot de midtermevaluatie van PDPO II.

2. Uitgangspunt en aanpak

De centrale vraag van de opdracht was wat de impact van het plattelandsbeleid is op biodiversiteit. Deze vraag valt op te delen in verschillende elementen.

2.1. Plattelandsbeleid

Het plattelandsbeleid, de tweede pijler van het gemeenschappelijk landbouwbeleid, bestaat uit vier assen. Er werd enkel gefocust op de effecten van as 2 van PDPO II, het agromilieubeleid. Voor de andere assen zijn de effecten op biodiversiteit moeilijk rechtstreeks na te gaan.

Binnen de agromilieumaatregelen werd vervolgens een onderscheid gemaakt tussen beheermaatregelen met een verwacht direct effect op biodiversiteit, maatregelen met een indirect effect en maatregelen zonder effect.

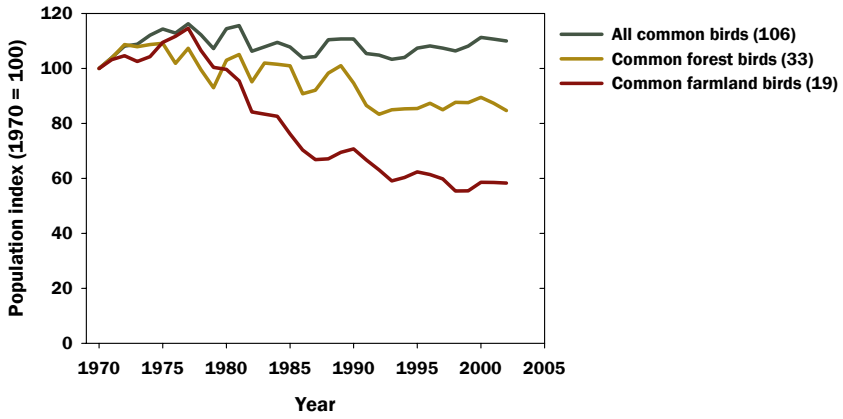
Direct effect	Indirect Effect	Geen Effect
Botanisch beheer Soortbescherming Kleine landschapselementen BO Natuur Vergoeding Natuur Perceelrandenbeheer Biologische productiemethode	Erosie bestrijding Niet-kerende bodembewerking Groenbedekkers Mechanische onkruidbestrijding	BO Water Plantaardige eiwitbronnen Beschermde sierteelt Extensieve sierteelt Intensieve sierteelt Vlinderbloemige gewassen

Het gros van de beheerovereenkomsten met een verwacht effect op de biodiversiteit worden beheerd door de VLM.

2.2. Biodiversiteit

Biodiversiteit is een begrip met veel facetten. Voor de studie werd de focus beperkt tot broedvogels in landbouwgebieden. De keuze werd mee bepaald door de aanbeveling van de Europese Commissie, met de 'farmland bird indicator' als een van de structurele Europese indicatoren. Er werd nog een onderscheid gemaakt tussen alle algemene broedvogels en een aantal specifieke vogels die gebonden zijn aan het landbouwkundig gebruik van gronden. Deze groep werd onderverdeeld in akkervogels en weidevogels.

De voorbije 40 jaar zijn vogelsoorten die gebonden zijn aan agrarisch landgebruik, de zogenaamde landbouwvogels ('farmland birds'), het meest achteruitgegaan. Het gaat hierbij in Vlaanderen om soorten als geelgors, patrijs, ringmus – die gebonden zijn aan kleinschalige landschappen – en om gele kwikstaart, kievit, veldleeuwerik, grauwe gors – als soorten van grootschalige open landschappen.

2.3. Impact

Hier wordt de vraag naar doeltreffendheid gesteld. Wat is de ecologische effectiviteit van de maatregelen? Met deze studie wordt voor de eerste keer in Vlaanderen geprobeerd om een onderbouwd antwoord te geven op die vraag.

Om die vraag te kunnen beantwoorden, moet een vergelijking worden gemaakt tussen gebieden met en gebieden zonder beheerovereenkomsten. In beide gebieden moet de toestand van de vogels worden opgevolgd en rechtstreeks met elkaar worden vergeleken. Dat impliceert ook opvolging over meerdere jaren.

Deze studie was eigenlijk een nulmeting in 2010 en beperkt tot een ruimtelijke patroonanalyse: waar zijn beheerovereenkomsten aanwezig, wat zijn de ruimtelijke patronen in het voorkomen van broedvogels en zijn er correlaties?

Die correlaties werden op twee schaalniveaus bekeken. Dat gebeurde op Vlaams niveau, om tegemoet te komen aan de Europese vraag om voor Vlaanderen een indicator te ontwikkelen. Dit gebeurde op basis van bestaande meetnetten: de gegevens uit de jaarlijkse verzamelaanvraag van de landbouwers en het meetnet 'algemene broedvogelmonitoring Vlaanderen', waarvan ongeveer 500 meetpunten in landbouwgebied liggen. Er werd gekeken naar ruimtelijke patronen in de ligging van beheerovereenkomsten en het voorkomen en de dichtheden van een aantal broedvogelsoorten.

Als er nu een verband wordt vastgesteld tussen beide, rijst de vraag of de beheermaatregelen worden ingezet in gebieden waar er veel vogels voorkomen of komen de vogels er voor omdat er beheerovereenkomsten zijn? Het plattelandsbeleid zou een succes zijn als de tweede situatie zich voordoet. Om de eerste optie te kunnen uitsluiten, werd vorig jaar een specifiek meetnet opgezet en werd detailonderzoek uitgevoerd naar de relatie tussen landbouwvogels en PDPO-maatregelen. In veertien landbouwgebieden, die geselecteerd waren volgens een statische procedure, werd gefocust op de causaliteit tussen soortbeschermingsmaatregelen en het al dan niet voorkomen en de dichtheden van broedvogels.

Het al dan niet voorkomen van vogels in een bepaald gebied hangt niet alleen af van het aanwezig zijn van de beheermaatregelen, maar wordt in de eerste plaats bepaald door de habitatkenmerken van het gebied. Aangezien er maar gegevens voor één jaar beschikbaar waren, moest in de analyse heel veel informatie gecombineerd worden, wat de voorspellende kracht van een jaar meten sterk beperkt.

2.4. Habitatkenmerken

De habitatkenmerken die voor het niveau Vlaanderen gebruikt werden, zijn bijvoorbeeld habitatvoorspellingen op basis van gekende informatie over de soorten, teelten en opper-

vlakte landbouw per hok. Bij de impactanalyse werd een bijzonder groot aantal habitatkenmerken in rekening gebracht, om de aan- of afwezigheid van de soorten te voorspellen. Die kenmerken situeren zich op landschaps- en perceelsniveau.

3. Resultaten analyse

3.1. Niveau Vlaanderen

De statistisch significante relaties:

	Broedvogels	**Akkervogels**	**Weidevogels**
PDPO II direct	+ 2.6%	+ 2.2%	
Habitatpredictie alle vogels	+ 7%	+ 1.1%	
Habitatpredictie weidevogels	+ 2.2%		+ 21.4%
Openheid	- 5.3%	+ 1.7%	+ 9.4%
Oppervlakte landbouwgebied			+ 1.5%
Aantal percelen			- 1.9%
Maïs	- 3.3%	- 4.1%	
Zomergraan		+ 1.7%	
Graskweek			+ 8.2%
Fruit			+ 3.3%
Kool			- 1.8%
Andere variabelen		2.2%	1.5%
Totaal	**20.4%**	**13.0%**	**49.0%**

Voor de PDPO II-maatregelen met een direct beoogd natuurdoel werd een positieve relatie gevonden met het voorkomen van algemene broedvogels in Vlaanderen en akkervogels. Die correlaties zijn zwak, maar ze zijn statistisch significant. Een aantal landschapskenmerken, factoren waar een individuele landbouwer niet op ingrijpt, dragen bij tot het waargenomen patroon. Er werden ook correlaties waargenomen met teelten, waar de landbouwer natuurlijk wel rechtstreeks bij betrokken is. Opvallend is dat voor maïs zowel voor broed- als akkervogels een significant negatieve correlatie werd gevonden.

3.2. Impactanalyse

Deze studie zocht een antwoord op de vraag of de vastgestelde correlaties te verklaren zijn door een oorzakelijk verband.

In de veertien landbouwgebieden werden in 2010 alle broedterritoria van een aantal akker- en weidevogelsoorten gelokaliseerd. Er werden niet veel statistisch significante relaties gevonden tussen aanwezigheid van beheerovereenkomsten en de vastgestelde soorten en dichtheden. Enkel tussen de dichtheid aan weidevogelbeschermingsmaatregelen in een zone van 200 meter rond een perceel en de dichtheid aan akker- en weidevogelsoorten. De weidevogelmaatregelen lopen al sinds 2000.

Hetzelfde patroon werd waargenomen voor de soortenrijkdom, dus de diversiteit aan akker- en weidevogelsoorten.

Die analyses werden uitgevoerd voor een hele reeks soorten voor weidevogelbeheer. Voor akkervogelbeheer werd maar voor twee soorten een relatie gevonden met de inzet van akkervogelmaatregelen op landschapsschaal: een positieve relatie voor veldleeuwerik en – opvallend – een negatieve relatie voor kievit. Hierbij dient opgemerkt dat akkervogelbeheer een zeer recente maatregel is, die op het terrein slechts vanaf 1 januari 2010 uitgevoerd wordt. Uitgesproken effecten op broedvogelaantallen in het broedseizoen 2010 konden dus nog niet verwacht worden.

Het ontbreken van uitgesproken verbanden hangt allicht samen met het feit dat bij het gebruik van metingen uit één jaar de habitatkenmerken van de soort sterk meespelen bij het verklaren van de waargenomen ruimtelijke patronen. Bij vervolgmetingen tijdens de komende jaren, kan dit habitateffect uitgesloten worden en neemt de verklarende kracht van het meetnet toe.

4. Conclusies

Op basis van het ABV-meetnet werd een klein, maar significant positief effect gevonden van directe PDPO II-maatregelen op algemene broedvogels en akkervogels. Op niveau Vlaanderen waren geen uitspraken mogelijk voor akker- en weidevogelbeheer op basis van de beschikbare dataset.

Met de gerichte inventarisaties werd geen suggestie gevonden voor het belang van directe PDPO II-maatregelen. Er werd wel een landschapseffect gevonden voor het weidevogelbeheer. Voor het belang van akkervogelbeheer op landschapsniveau werden eigenlijk geen relaties gevonden. Dat hoeft op zich niet te verbazen, want de akkervogelmaatregelen gingen pas in 2009 van start. Het gros van de maatregelen zet ook in op wintervoedsel voor de soorten. Het feit dat er geen verband is gevonden met de dichtheid aan broedvogels wil, na één jaar maatregelen, niet zeggen dat de maatregelen niet werken.

4.1. Weidevogelbeheer

Op landschapsschaal worden inderdaad meer vogels en meer soorten aangetroffen. Die conclusie wordt ondersteund door de analyse op soortniveau.

4.2. Akkervogelbeheer

In 2010 was er in Vlaanderen nog geen effect vast te stellen tussen de inzet van akkervogelmaatregelen en de soorten die in Vlaanderen gebroed hebben. De relaties zijn beperkt tot enkele correlaties op soortniveau.

5. Aanbevelingen

De informatie die verzameld werd door de impactanalyse voor veertien gebieden is essentieel om de vraag naar de ecologische effectiviteit van de maatregelen te kunnen beantwoorden. Een jaar intensief studeren, is onvoldoende om het effect te kunnen vaststellen. Na enkele jaren is de impact van de habitatkenmerken eigenlijk constant en kunnen verschillen in aantal soorten en dichtheden veel gemakkelijker worden gecorreleerd met de inzet van de maatregelen. INBO wil dit werk de volgende jaren graag voortzetten, zeker aangezien het voor akkervogels van belang is om de recente maatregelen ook de volgende jaren op te volgen om een gefundeerde uitspraak te kunnen doen over het al dan niet effectief zijn van de maatregelen. Het ideale model is een adaptief beheer, waarbij monitoringinformatie van het terrein rechtstreeks kan worden gebruikt om maatregelen waar nodig bij te sturen, om zo de beheereffecten te optimaliseren. Nu is er een zesjarige cyclus waarbij het vrij moeilijk is om maatregelen in de loop van de periode bij te sturen.

De onderzoekers zijn van mening dat de ruimtelijke resolutie van het bestaande meetnet toereikend is om de indicator in de toekomst te kunnen becijferen. Het enige voorbehoud is dat de ruimtelijke resolutie desgevallend zal moeten worden aangepast op basis van de resultaten van de impactanalyse. Als de effecten van de beheerovereenkomsten behoorlijk klein blijken te zijn, zal de steekproef om de indicator te voeden, moeten uitbreiden tot meer dan 500 steekproefpunten.

IV. TOELICHTING BIJ DE STUDIE 'AGROMILIEUMAATREGELEN: HOE DENKEN LANDBOUWERS EROVER?' DOOR MEVROUW ELLEN MAERTENS

Agromilieu- of agrobeheermaatregelen maken deel uit van het plattelandsbeleid en vallen onder as 2 van het PDPO, licht mevrouw *Ellen Maertens* toe. Het overgrote deel van de maatregelen wordt beheerd door het Agentschap voor Landbouw en Visserij en door de Vlaamse Landmaatschappij. De maatregelen beheerd door ALV krijgen de naam verbintenissen, deze beheerd door de VLM worden beheerovereenkomsten genoemd.

Om effectief te zijn, moeten de agromilieumaatregelen niet alleen op technisch-inhoudelijk vlak op punt staan, maar moet er ook voldoende participatie zijn door de landbouwers. Daarom was het belangrijk om bij de landbouwers na te gaan hoe zij over agromilieumaatregelen denken.

1. Doelstelling

De studie wou nagaan waarom landbouwers al dan niet deelnemen aan agromilieumaatregelen. Er werd ook gepeild naar de effecten op het bedrijf die de landbouwers naar hun mening ondervinden van de implementatie van de maatregelen. De studie wou ook achterhalen hoe landbouwers in de toekomst gemotiveerd kunnen worden om agromilieumaatregelen uit te voeren.

2. Aanpak

Tijdens de zomer van 2010 gebeurde een schriftelijke enquête bij 777 landbouwers. Er werden zowel landbouwers aangeschreven die al agromilieumaatregelen hadden uitgevoerd als landbouwers die deze maatregelen nog nooit hadden uitgevoerd. Er gebeurde geen random steekproef, aangezien daardoor kleine maatregelen onderbelicht zouden worden.

Op basis van de gegevens van de verzamelaanvraag kan een eerste typering gemaakt worden van de landbouwers die agromilieumaatregelen uitvoeren of al uitgevoerd hebben. Het gaat vooral om bedrijven van meer dan tien hectare, en oudere en jonge landbouwers zijn sterk ondervertegenwoordigd. In de provincie Antwerpen is er een kleiner aandeel landbouwers dat agromilieumaatregelen al toepaste.

Het ging om een vrijwillige deelname, maar met een respons van 36 percent was AMS tevreden. Van de 277 ingevulde enquêtes waren er 49 afkomstig van landbouwers zonder agromilieumaatregelen en 228 van landbouwers met agromilieumaatregelen.

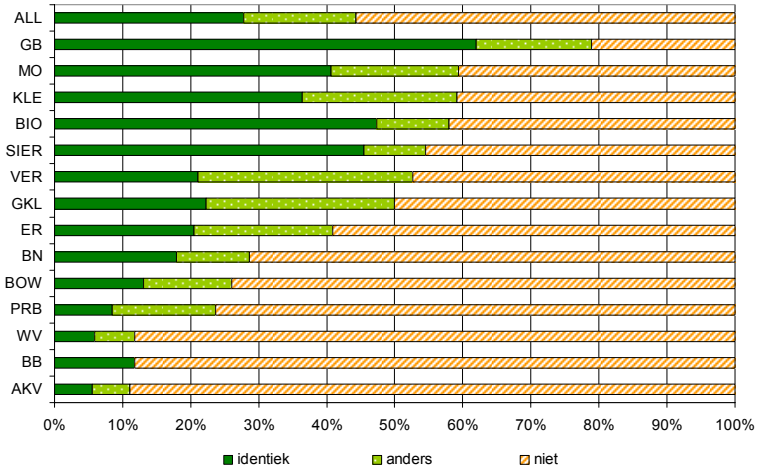
3. Resultaten

3.1. Potentiële uitvoering van maatregelen zonder steun

Aan landbouwers werd gevraagd of ze een maatregel nog zouden uitvoeren als er geen steun meer zou zijn en of die uitvoering dan identiek zou zijn of niet.

Het valt op dat er een groot verschil is tussen de verschillende agromilieumaatregelen. Zo zou 'groenbedekking' nog door 79 percent van de respondenten worden uitgevoerd zonder steun. Dit is een uitdovende maatregel, want ondertussen behorend tot de goede landbouwpraktijk.

Andere maatregelen – bijvoorbeeld botanisch beheer en akkervogelbeheer – zijn sterk afhankelijk van de steun.

ALL: som van alle antwoorden
GB: groenbedekking
MO: mechanische onkruidbestrijding
KLE: BO beheer van kleine landschapselementen
BIO: bio hectaresteun
SIER: sierteelt
VER: verwarringstechniek bij pitfruit
GKL: vlinderbloemigen
ER: BO erosiebestrijding
BN: BO natuur
BOW: BO water
PRB: BO perceelsrandenbeheer
WV: BO weidevogelbeheer
BB: BO botanisch beheer
AKV: BO akkervogelbeheer

3.2. Redenen om niet (meer) deel te nemen aan agromilieumaatregelen

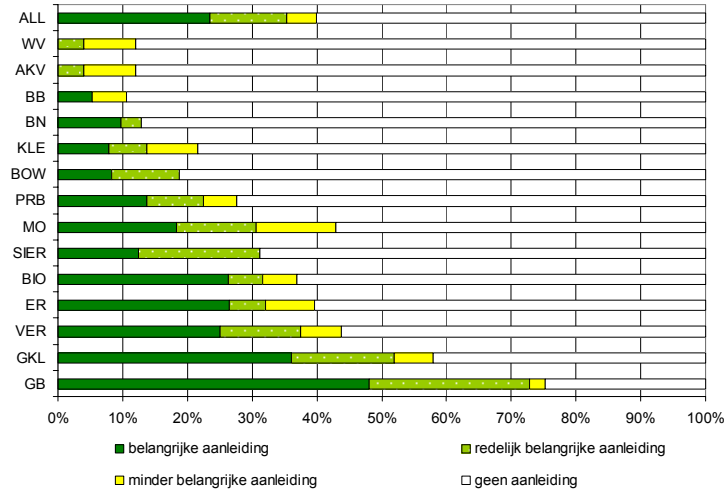
Er waren heel wat keuzemogelijkheden, maar de respondenten antwoordden vooral dat ze geen interesse hadden of niet op de hoogte waren. De controles of de hoogte van de financiële steun werden maar zelden als verklaring gegeven om niet deel te nemen.

De antwoorden van landbouwers die nog nooit AMM hebben toegepast, liggen in dezelfde lijn als die van landbouwers die gestopt zijn met AMM, maar de eerste groep wijst meer op de administratieve last om niet te starten.

3.3. Aanleiding om een AMM uit te voeren

De financiële steun en de bezorgdheid voor het milieu vormen de belangrijke aanleidingen om met AMM te starten. Betere bedrijfsresultaten en een verbetering van het bedrijfsimago spelen minder vaak een rol.

Betere bedrijfsresultaten als motief om AMM uit te voeren:

ALL: som van alle antwoorden
GB: groenbedekking
MO: mechanische onkruidbestrijding
KLE: BO beheer van kleine landschapselementen
BIO: bio hectaresteun
SIER: sierteelt
VER: verwarringstechniek bij pitfruit
GKL: vlinderbloemigen
ER: BO erosiebestrijding
BN: BO natuur
BOW: BO water
PRB: BO perceelsrandenbeheer
WV: BO weidevogelbeheer
BB: BO botanisch beheer
AKV: BO akkervogelbeheer

3.4. Effect van AMM op het bedrijf

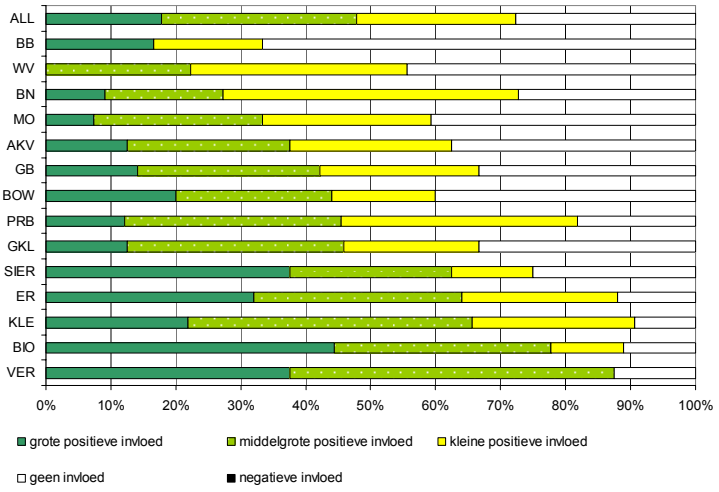
De studie focust op drie thema's: omgeving, productie van het bedrijf en arbeidsomstandigheden. Elk thema werd nog opgedeeld in subthema's.

Er is een algemene trend merkbaar, met uiteraard verschillen tussen de types AMM:

Voor arbeidsproductiviteit, verkregen prijs van verkochte goederen en geproduceerde hoeveelheden werden negatieve effecten waargenomen voor minstens de helft van de agromilieumaatregelen.

Het effect op het imago van het bedrijf:

ALL: som van alle antwoorden
GB: groenbedekking
MO: mechanische onkruidbestrijding
KLE: BO beheer van kleine landschapselementen
BIO: bio hectaresteun
SIER: sierteelt
VER: verwarringstechniek bij pitfruit
GKL: vlinderbloemigen
ER: BO erosiebestrijding
BN: BO natuur
BOW: BO water
PRB: BO perceelsrandenbeheer
WV: BO weidevogelbeheer
BB: BO botanisch beheer
AKV: BO akkervogelbeheer

3.5. Argumenten om in de toekomst steun te vragen voor AMM

Er werd zowel gepeild naar de belangrijkste als de minst belangrijke argumenten om AMM toe te passen.

De antwoorden voor respondenten met en zonder AMM liggen in dezelfde lijn, maar er zijn wel verschillen. Voor veel respondenten met AMM zijn vooral financiële steun en rechtszekerheid heel belangrijk. Die rechtszekerheid geldt vooral voor de natuurgerichte maatregelen van de VLM. Respondenten zonder AMM geven minder papierwerk als belangrijkste argument. Flexibiliteit is crucialer voor respondenten met AMM. Land-

bouwers vragen soms ook om afgerekend te worden op het resultaat en niet op de manier waarop het resultaat wordt bereikt.

Bij de minst belangrijke argumenten wordt hulp bij papierwerk frequent aangehaald. Uitleg en advies op het bedrijf komt vaak naar voor als minst belangrijk argument bij respondenten met AMM. Flexibiliteit komt vaak naar voor als minst belangrijke argument bij respondenten zonder AMM.

3.6. Conclusies en aanbevelingen

Er was een goede respons en de landbouwers zijn tevreden dat ze gehoord worden over de agromilieumaatregelen.

Er zijn grote verschillen tussen de AMM merkbaar, dus het is belangrijk om naar de specifieke types van maatregelen te kijken.

Zonder steun zouden ongeveer de helft van de landbouwers de maatregelen nog voortzetten, maar er zijn grote verschillen tussen de verschillende maatregelen.

Landbouwers doen vooral niet mee omdat ze geen interesse hebben, niet op de hoogte zijn of opzien tegen het papierwerk. Het is belangrijk om na te gaan hoe de interesse van de landbouwers voor AMM aangewakkerd kan worden, hoe ze beter geïnformeerd kunnen worden over de bestaande mogelijkheden en er blijvende aandacht kan zijn voor administratieve vereenvoudiging.

Vooral het economisch motief zet aan tot deelname, naast de bezorgdheid voor het milieu.

Vooral op de omgeving van het bedrijf worden positieve effecten ervaren. Op de productie van het bedrijf worden zowel positieve als negatieve invloeden vastgesteld. De meest gunstige effecten worden genoteerd voor de maatregel ‘bio hectaresteun’.

De drijfveren om in de toekomst AMM aan te gaan, zijn, naast het financiële aspect, vooral de rechtszekerheid. Minder papierwerk is cruciaal voor landbouwers die nog geen AMM hebben uitgevoerd.

Er moet gezorgd worden voor rechtszekerheid voor de landbouwers. Er dient ook gezocht om de houding tegenover het administratieve werk van landbouwers zonder AMM te veranderen, naast blijvende aandacht voor administratieve vereenvoudiging. Bij het nemen van initiatieven om landbouwers te overtuigen om AMM aan te gaan, zal duidelijk de doelgroep gedefinieerd moeten worden en de acties moeten daarop worden afgestemd.

Als AMM worden uitgewerkt, moet het doel goed voor ogen gehouden worden. Wil men maatregelen subsidiëren die zonder steun niet uitgevoerd zouden worden of wil men gemotiveerde landbouwers die maatregelen met positieve effecten op milieu of natuur uitvoeren, belonen voor het werk?

V. BESPREKING

1. Andere invloeden op akker- en weidevogels

De heer *Karlos Callens* vraagt waarom in de studie niet werd ingegaan op het verdwijnen van akker- en weidevogels waarvoor de oorzaak niet ligt bij de landbouw, maar bij de overbescherming van een aantal diersoorten zoals kauwen en vossen.

De heer *Dirk Peeters* heeft in de toelichting geen verwijzing gehoord naar de relatie tussen de basismilieukwaliteit in het landbouwlandschap en de aanwezigheid van chemische producten als gewasbeschermingsmiddelen en pesticiden. In hoeverre is de invloed van

deze chemische middelen op de achteruitgang van vooral akkervogels nagegaan? Vroegere studies hebben een manifest verband aangetoond, maar dat komt hier niet aan bod.

In deze studie werden deze relaties niet rechtstreeks bekeken. De opdracht was na te gaan of er ruimtelijk een verband gevonden kon worden tussen de inzet van AMM en de talrijkheid van akkervogels in bepaalde gebieden, licht de heer *Maarten Hens* toe. De vraag naar predatoren en bestrijdingsmiddelen is relevant om de evoluties van de soorten te bekijken, maar was geen voorwerp van deze studie.

Als met een hoge ruimtelijke resolutie informatie beschikbaar was over de dichtheid aan predatoren of cumulatief historisch gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, had dat een cofactor voor het habitatmodel kunnen zijn, om na te gaan in welke mate dergelijke patronen mee aan de basis liggen van het huidige voorkomen van de soorten. Maar die informatie is niet beschikbaar.

Het INBO doet onderzoek naar de rol van predatie op populaties van soorten van het landbouwgebied, onder andere naar patrijs en haas, waarbij expliciet gekeken wordt naar de interactie in de voedselketen. Over de relatie tussen gewasbeschermingsmiddelen en het overleven van een aantal soorten gebeurt bij INBO geen onderzoek. In de wetenschappelijke literatuur bestaan er wel een aantal ecotoxicologische studies die het effect van gewasbeschermingsmiddelen op akkervogels nagaan, maar in Vlaanderen is de kennis daarover vrij beperkt.

2. Subsidies

De heer *Karlos Callens* verwijst naar de toelichting van de heer Turkelboom, waarin gepleit werd voor meer subsidies voor beheerovereenkomsten binnen een bepaald kader. Betekent dit dat het totale bedrag voor de subsidies moet verhogen of gaat het om verschuivingen. Voor welke maatregelen moeten dan de subsidies verhogen?

Uit de toelichting blijkt dat een aantal maatregelen sowieso zouden worden voortgezet, ook als de subsidie wegvalt, terwijl voor andere maatregelen bijna niemand de maatregel voortzet zonder steun. De heer Callens vraagt of het niet wenselijk is om voor de categorie maatregelen die het meest interessant is voor de biodiversiteit landbouwers met subsidies te overtuigen om de maatregelen toe te passen. Voor andere maatregelen kan dan gevraagd worden of de landbouwers ze gratis willen toepassen, aangezien er bijvoorbeeld geen verlies is aan productiviteit of het goed is voor het imago van de landbouwer. Als men goed weet wat de landbouwers willen, kunnen de subsidies misschien ook optimaal gericht worden op de doelstellingen.

De heer *Francis Turkelboom* licht toe dat de subsidies nu vooral gericht zijn op het compenseren van de kosten voor de boer. Eigenlijk zouden ook de maatschappelijk baten in kaart gebracht moeten worden, niet enkel naar veiligheid, maar ook naar recreatie, streekidentiteit, biodiversiteit enzovoort. Die elementen zouden in rekening gebracht moeten worden om het al dan niet invoeren van een maatregel en de hoogte van de subsidie te bepalen. Met subsidies zouden de ingrepen die voor de maatschappij veel baten geven, maar eigenlijk niet winstgevend zijn, ondersteund moeten worden, waardoor er ook voor de landbouwer baten zijn.

Daarnaast speelt nog de discussie over de basismilieukwaliteit. Wat is de norm en wat zijn extra baten voor de maatschappij? Deze vraag vergt een studie op zich, want dan gaat het over een fair systeem. Hier moet een faire balans gevonden worden tussen het ‘de vervuiler betaalt’-principe en ‘compensatie voor diensten aan de maatschappij’.

Mevrouw *Tinne Rombouts* vraagt meer duidelijkheid over het aandeel landbouwers dat de maatregel zou voortzetten als de steun wegvalt. Het aangegeven percentage slaat toch op het aandeel van de landbouwers die de huidige maatregel toepassen? Een gemiddelde van 50 percent van de landbouwers die de maatregel zouden voortzetten zonder subsidie lijkt hoog, maar het gaat natuurlijk om 50 percent van de landbouwers die nu al een maatregel toepassen. Voor bepaalde maatregelen is ook die groep al beperkt.

Mevrouw *Ellen Maertens* verduidelijkt dat 50 percent de som is van alle antwoorden voor alle maatregelen samen. Dus 50 percent van de landbouwers die op dit moment een AMM toepassen, zouden dit blijven doen als de subsidie wegvalt. Maar dit beeld wordt vertekend door de maatregel 'groenbedekking', waar heel veel landbouwers aan deelnemen en die ook voortgezet zou worden door de meeste landbouwers als de steun wegvalt. Het is dus belangrijk om de zaak per maatregel te bekijken. Als bijvoorbeeld de maatregel weidevogels door heel veel landbouwers zou worden toegepast, zou het beeld voor alle maatregelen samen er anders uitzien, aangezien deze maatregel maar door een beperkt aandeel landbouwers zou worden voortgezet als de steun wegvalt. De weergegeven percentages per maatregel, hebben betrekking op de landbouwers die nu al de maatregel uitvoeren.

3. Respons landbouwers

De respons van de landbouwers op de bevraging was hoog, maar mevrouw *Tine Eerlingen* vraagt of er ook zicht is op de types bedrijven die gereageerd hebben en of er verschillen zijn tussen de bedrijfstypes.

Het was op voorhand niet geweten naar welke bedrijfstypes de enquête werd gestuurd, omdat er geen gegevens over aanwezig zijn in de verzamelaanvraag, verduidelijkt mevrouw *Ellen Maertens*. Die gegevens werden later wel opgevraagd, waaruit bleek dat 44 percent van de respondenten gemengde bedrijven waren. Daarna volgden akkerbouw- en melkveebedrijven. Om conclusies te trekken uit deze opsplitsing was de steekproef te klein.

4. Bedrijfsresultaten

Bedrijfsresultaten zijn, zo blijkt volgens mevrouw *Tine Eerlingen* uit de enquête, niet doorslaggevend. Is men zich niet bewust van de positieve invloed op het bedrijfsresultaat of is de meerwaarde inderdaad vrij beperkt? Als sprake is van een negatief effect, gaat het dan om een gemeten negatief effect of veeleer om een aanvoelen van de landbouwers?

Aan de landbouwers werd gevraagd of ze effecten zagen op de productie van het bedrijf, onderverdeeld in vier categorieën. Per categorie kennen we het antwoord, maar meer detailinformatie is niet beschikbaar, duidt mevrouw *Ellen Maertens*.

5. Voorzetting studie Impact PDPO II

Er is volgens mevrouw *Tine Eerlingen* voorlopig geen planning voor de voortzetting van de studie. Het is volgens mevrouw Eerlingen van belang dat de basisanalyse voldoende uitgebreid is om de beoordeling te kunnen maken.

De heer *Maarten Hens* beaamt dat er op dit moment geen middelen zijn om de studie voort te zetten. In 2010 werd de studie uitgevoerd in samenwerking met de afdeling Monitoring en Studie, die daarvoor extra middelen ter beschikking heeft gesteld. In de stuurgroep van AMS, VLM en INBO werd een voorstel uitgewerkt om het werk in de veertien studiegebieden verder te financieren voor twee jaar. Dat voorstel is momenteel politiek in behandeling.

6. Verschillen tussen de provincies

Voor de beheerovereenkomsten is een opvallend verschil tussen de provincies waar te nemen, stelt de heer *Dirk Peeters*. Er is een verschil in aantal deelnemende landbouwers, maar ook de soorten beheerovereenkomsten verschillen. Antwerpen is de enige provincie die opmerkelijk afwijkt van de andere. Zijn er aanwijsbare redenen voor dit grote verschil? De provincie Antwerpen haakt wat af, hoewel uit de cijfers blijkt dat er grote natuurwaarden in de provincie aanwezig zijn.

Ook mevrouw *Tinne Rombouts* valt het verschil tussen de provincies op. Is er zicht op de redenen waarom er in de provincie Antwerpen minder beheerovereenkomsten afgesloten zijn? Het feit dat men niet op de hoogte is, geldt als algemene reden, maar misschien zijn de maatregelen minder inpasbaar voor de bedrijven. Speelt dit element of zijn er nog andere redenen? Zijn de ervaringen met AMM verschillend tussen de provincies?

De studie ging niet in op de verschillen tussen de provincies, deelt mevrouw *Ellen Maertens* mee. Het verschil kan te wijten zijn aan bepaalde bedrijfstypes of aan gebiedsgerichte maatregelen die in de provincie Antwerpen misschien minder ingezet kunnen worden. Maar een studie waar welke maatregelen mogelijk waren vanaf PDPO I is niet gebeurd.

7. Maatwerk

In hoeverre zou er bij de landbouwsector en het beleid bereidheid bestaan om voor alle soorten beheerovereenkomsten, in het kader van een administratieve vereenvoudiging voor de landbouwer, te streven naar een kaderovereenkomst per landbouwbedrijf, vraagt de heer *Dirk Peeters*. Dan is maatwerk mogelijk en kan het bedrijf ook gekaderd worden in de omgeving. Dat zou tegemoetkomen aan de bezwaren van de landbouwer die opziet tegen alle papierwerk, maar zorgt ook voor het goed inzetten van de beheerovereenkomsten in de bredere landschappelijke omgeving.

Sommige maatregelen zijn pas nuttig als ze worden toegepast op een hoger niveau dan het bedrijf, stelt de heer *Francis Turkelboom*. Maatregelen inzake water moeten sowieso op landschaps- of regioniveau toegepast worden om effectief te zijn. Maar er zijn combinaties op bedrijfsniveau mogelijk, zodat de maatregelen aantrekkelijker worden.

Er wordt gepleit voor een meer flexibel systeem dat meer kan inspelen op bepaalde lokale problematieken, stelt de heer Turkelboom. Om dit te bereiken is een meer gedecentraliseerde aanpak nodig, zodat mensen op het terrein kunnen inspelen op bepaalde noden. Er is meer ruimte op lokaal niveau nodig om die flexibiliteit mogelijk te maken, zodat men op landschapsniveau kan werken. Als alles gecentraliseerd wordt aangestuurd, zal het moeilijk zijn om die doelen te bereiken.

8. Vogeltrek

Is er bij de effecten ook rekening gehouden met de gegevens over de vogeltrek, want de zomer- en wintergasten zijn andere vogels, wil de heer *Dirk Peeters* weten.

Voor de akkervogelsoorten, waarop de maatregelen mikken, gaat het in hoofdzaak over standvogels, vult de heer *Maarten Hens* aan. Voor akkervogels zijn er drie knelpunten: tekort aan voedsel in de winter, tekort aan voedsel in de zomer en tekort aan nestgelegenheid. Het klopt dat de maatregelen die inspelen op de wintersituatie niet noodzakelijk een gevolg hebben op de broedvogelaantallen.

9. Interesse landbouwers

Als de verschillende elementen op een rijtje worden gezet, is duidelijk dat men zoekt naar een win-winsituatie, want anders is het moeilijk om mensen te overtuigen om bepaalde

stappen te zetten, schetst mevrouw *Tinne Rombouts*. Het moet voor het bedrijf ofwel bedrijfseconomisch iets opbrengen ofwel moeten de kosten gecompenseerd worden. Om interesse te creëren, moet dat evenwicht in het oog gehouden worden.

Het gebrek aan interesse komt vaak naar voor als reden om geen AMM toe te passen. Mevrouw Rombouts vraagt zich af of 'geen interesse' ook betekent dat de maatregel niet inpasbaar is in het bedrijf, er geen vertrouwen is of de rechtsonzekerheid meespeelt. Hebben de onderzoekers zicht op de elementen die allemaal onder 'geen interesse' vallen?

De landbouwer moet echt een voldoende groot voordeel zien op economisch of milieuvlak om in een maatregel in te stappen, stelt mevrouw *Ellen Maertens*. Interesse is inderdaad een containerbegrip, maar uit de resultaten van de enquête bleek dat hoe specifieker de maatregel is, hoe meer landbouwers aangeven dat ze geen interesse hebben, terwijl ze in de enquête wel konden aankruisen dat ze niet voor de maatregel in aanmerking komen. Een deel van de antwoorden 'geen interesse' heeft dus eigenlijk een andere achtergrond.

10. Rechtszekerheid

Rechtszekerheid wordt regelmatig als belangrijk element aangehaald voor de toepassing van AMM, zeker voor de natuurmaatregelen van de VLM. Mevrouw *Tinne Rombouts* leest in de besluiten van INBO dat het verhogen van het effect een geïntegreerde aanpak, multifunctionaliteit en flexibiliteit vereist. Hoe krijgt een geïntegreerde aanpak vorm en kan daarbij de garantie van rechtszekerheid worden gegeven? De omkeerbaarheid van een aantal maatregelen en de rechtszekerheid dat maatregelen niet worden omgezet op ruimtelijk vlak is daarbij van belang. Kunnen daar mogelijk conflicten opduiken?

Agrobiodiversiteit is voor de heer *Jos De Meyer* maatschappelijk gezien heel belangrijk, maar bij de landbouwsector is er vandaag niet dezelfde appreciatie voor de maatregelen. De sector staat vandaag sterk onder druk door de globalisering, de volatiele prijzen en de ruimtelijke ordening. In die omstandigheden is het begrijpelijk dat agrobiodiversiteit niet het eerste aandachtspunt is voor de sector. De garantie van bedrijfszekerheid, een correcte vergoeding, rechtszekerheid op lange termijn en maatschappelijke waardering zijn essentieel om het succes van de maatregelen bij de landbouwers te verhogen.

Meer flexibele maatregelen, die passen in het landbouwsysteem en met inbreng van de landbouwers, kunnen de aanvaardbaarheid verhogen. Er is vooral bezorgdheid van de landbouwers naar de impact op de rest van het bedrijf als ze op een beperkte oppervlakte een maatregel toepassen, schetst de heer *Francis Turkelboom*.

De heer *Maarten Hens* stipt aan dat de vraag naar rechtszekerheid vooral ingegeven is door de vrees voor ruimtelijke herbestemming. Uit de maatregelen voor akkervogels is geleerd dat moet worden ingezet op maatregelen en soorten die inpasbaar zijn in een normale bedrijfsvoering. Het gaat om tijdelijke natuur, zonder problemen inzake rechtszekerheid. Knelpunten kunnen zich meer voordoen als gewerkt wordt aan types natuur die een permanent karakter krijgen, zoals graslanden en verschraling. Om resultaat te hebben, moeten deze maatregelen tien tot vijftien jaar op dezelfde plaats worden toegepast. De lage respons op deze maatregelen, wordt dan ook ingegeven door de vraag wat met de gronden kan gebeuren als er een permanente natuurwaarde wordt gecreëerd. Beheerovereenkomsten zijn de geschikte instrumenten om in te zetten op tijdelijke pioniersnatuur die inpasbaar is op bedrijfsniveau. Voor meer permanente ecologische infrastructuur in het landbouwgebied is dit niet het meest geschikte instrument en moet men teruggrijpen naar instrumenten die wel rechtszekerheid kunnen bieden.

Welke opvolging en implementatie van de studies is gepland? Om de afstand tussen de landbouwers en de instellingen die als promotor van de agromilieumaatregelen fungeren te verkleinen, is het nodig dat men zich kan inleven in de huidige situatie van de land-

bouwsector. De landbouwsector ervaart niet altijd de nodige empathie vanuit de betrokken overheidsinstellingen. Dat is volgens de heer *Jos De Meyer* een verbeterpunt.

De studies zijn vooral belangrijk in de voorbereiding van maatregelen van PDPO III, verduidelijkt mevrouw *Ellen Maertens*. Er wordt nog gewacht op richtlijnen van de Europese Commissie, maar het is eveneens van belang dat de Vlaamse overheid zich voorbereidt op het volgende programma.

De empathie voor de situatie in de landbouwsector en de houding van de landbouwers tegenover de zaken die op hen afkomen, is volgens de heer *Francis Turkelboom* een belangrijke problematiek. Door de ecosysteemdiensten – alle diensten die een landbouwsysteem levert, zoals voedsel, vezels, energiegewassen, regulerende diensten naar water, lucht, landschap, streekeigenheid enzovoort – meer onder de aandacht te brengen, kan de maatschappelijke sympathie voor de landbouw toenemen. Daarom werd dit ook expliciet opgenomen in de analyse van mogelijke maatregelen. Veel maatregelen hebben ook een maatschappelijke waarde.

Jos DE MEYER,
voorzitter

Dirk PEETERS,
verslaggever

Gebruikte afkortingen

ABV	algemene broedvogelmonitoring Vlaanderen
ALV	Agentschap voor Landbouw en Visserij
AMM	agromilieumaatregelen
AMS	afdeling Monitoring en Studie
BO	beheerovereenkomst
ILVO	Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek
INBO	Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
PDPO	programmeringsdocument voor plattelandsontwikkeling
VLM	Vlaamse Landmaatschappij